

Primož Krašovec

**Rastko Močnik: O muzah, Engelsih in jezikovni politiki:
Julija Primic v slovenski književni vedi. Ljubljana Sophia, 2006.
241 strani (ISBN 961-6294-82-2), cena: 10 evrov**

Izhodišče knjige je v šolski interpretaciji Prešerna večno aktualna razlika med visokim, lirskim in nizkim, profanim Prešernom. Leta 2000 je bila v čast 200. obletnice pesnikovega rojstva po televiziji predvajana nadaljevanka o Prešernu, v kateri je prikazan tudi v vsakdanjih situacijah, kot ljubitelj žensk, pijače in naprednih idej. Nadaljevanka je izzvala ogorčeno reakcijo javnosti, ki se je uprla profanizaciji velikega pesnika in nekateri plemenski modreci so na televizijskem omizju celo ugotovili, da je mita o Prešernu konec. Močnik svojo analizo začne z vprašanjema: kako je mogoče, da se mit o Prešernu domnevno končuje, ravno ko je nacionalna epopeja njegovega naroda s samostojno državo in varnim pristankom v naročju EU prišla do svojega *happy end*, in kako to, da narod prej kot pesnika potrebuje svetnika, ki ga je prepovedano profanizirati?

Da bi našel odgovor, Močnik v prvem delu knjige analizira zgodovino mita o Prešernu pri različnih predstavnikih slovenske književne vede s pomočjo Levi-Straussove in predelane Barthesove teorije mita. Interpretacije Prešerna v drugi polovici 19. stoletja so bile vse mitske, vse so se držale osnovne matrice medsebojne igre štirih elementov, ki jo je v proučevanje mitov uvedel Levi-Strauss. Kljub svoji preprostosti je ta matrica omogočala številne in zelo različne variacije mita, ki so lahko v nastajajočem slovenskem nacionalnem imaginariju obstajale hkrati, druga ob drugi. To je, po Močniku, pomenilo vzpostavitev diskurzivnih pogojev za ideološki dialog, za dialog med različni in včasih celo nasprotnimi ideološkimi perspektivami, ki so ena drugo lahko sprejemale in razumevale ravno zaradi širine ideološkega prostora, ki so ga odpirale mnoge različice mita o Prešernu. To medsebojno razumevanje in sprejemanje različnih ideoloških perspektiv pa je, posledično, omogočilo moderno razumevanje in prakticiranje politike, tj. ideološki pluralizem in javno razpravo o skupnih stvareh. Prvi del knjige, naslovljen *Mit*, se konča s krizo, do katere je pripeljala zasičenost osnovne mitske matrice (ko so bile preskušene vse kombinacije, ki jih je ta omogočala) na začetku 20. stoletja.

Ta kriza je bila potencialno produktivna in bi lahko, po Močniku, pripeljala do transformacije mitskega diskurza zgodnje literarne vede v literarno teorijo, saj je že pripeljala do zahteve po avtonomiji polja umetnosti (kar je že prototeoretsko dejanje, saj avtonomija umetnosti pomeni njeno ločitev od avtorjeve duševnosti in vsakdanjega življenja), a ta zahteva ni bila dovolj radikalna in, še pomembneje, usklajena z duhom časa, saj so istočasno avantgardna umetniška gibanja v svetu že presejala estetsko avtonomijo in zahtevala vpetje umetnosti v revolucionarne politične projekte (kar je pogoj za dokončno vzpostavitev teorije umetnosti, ki umetnost, osvobojeno psihologije in biografije, vidi kot družbeno in zgodovinsko prakso). Do preboja v teorijo tako ni prišlo in namesto tega je diskurz mita prešel v diskurz vede kot institucije, tj. kot posebne oblike produkcije vednosti za potrebe nacionalnega imaginarija, ki v času narodnih prebujanj nadomešča teorijo (kar je značilnost tako »malih narodov« v času zatona avstro-ogrške monarhije kot »tranzicijskih« družb danes).

Začetek slovenske književne vede kot institucije tako zaznamujeta dva spodleta: sesutje mitske matrice in zamujena priložnost za prehod v teorijo. Po kratkem obdobju, v katerem je bila kriza mitske matrice obetavna in produktivna, se je književna veda kmalu degradirala v postavljanje enostavnega razlikovanja med pesnikovim življenjem in delom oziroma med dovršenostjo estetske oblike in moralno spornostjo vsebine njegovih pesmi (ki jih je katoliški kritik Mahnič označil za strup v zlati posodi). Esteticistična ideologija je v slovensko književno vedo prispela preporno, ko so drugje že zmagovalne umetnostne avantgarde, in je zato služila predvsem katoliškim moralističnim branjem Prešerna.

Na srečo so znotraj nastajajoče književne vede obstajala tudi drugačna branja. Ena izmed avtonomističnih smeri je poskušala s formalno analizo Prešernovih del osamosvojiti književno vedo od raziskovanja biografskih podatkov. Takšno branje literarnih besedil je bilo – 50 let po ključnih Marxovih delih – precej naivno, a je omogočalo iluzijo, ki je nujna za konstitucijo modernih demokratičnih političnih skupnosti, iluzijo o svobodni izmenjavi mnenj v svobodni javni sferi, v kateri med seboj komunicirajo avtonomni posamezniki. Avtonomija in indeterminizem literarnega besedila sta v tej situaciji model avtonomije in indeterminizma na političnem področju – a ponovno, kot v primeru avtonomije umetnosti, prepozno gradita tip politike, ki so ga že začele rušiti politične avantgarde tistega časa.

Eden izmed predstavnikov teh političnih avantgard, Boris Zihlerl, je bil po Močniku izmed vseh predstavnikov slovenske književne vede najbližje teoriji, a jo je zgrešil, saj je poskušal preiti iz ideologije v teorijo s pomočjo enostavne rekonstrukcije prej obstoječih ideoloških elementov brez bachelardovskega epistemološkega preloma in vzpostavitve nove, teoretske, problematike.

S to zadnjo zgrešeno priložnostjo za teorijo se konča tretji del knjige, ki opisuje herojsko dobo slovenske književne vede, v kateri so bile podane osnove za konstitucijo modernega naroda in političnega pluralizma, a za ceno nedoseganja teorije in poloma revolucionarne politike (po Močniku so marksistični intelektualci ravno zaradi Zihlerlovega teoretskega neuspeha začeli prepuščati področje kulture disidentom, kar je vodilo v mračnjaški nacionalizem osemdesetih in kulturni fašizem devetdesetih).

Četrty del knjige z naslovom *Stroka* je namenjen sodobnemu stanju »prešernologije«. Po propadu književne vede, ki je časovno sovpadel s propadom socializma kot radikalizacije razsvetljske politike, je književno vedo nadomestila književna stroka, ki se ukvarja z (re)produkcijo nacionalne identitete. V postrazsvetljski zgodovinski situaciji proučevanje nacionalne književnosti ne služi več ideološki diferenciaciji, temveč reproducira identitarno nacionalno ideologijo, ki ni več stari razsvetljski, pluralistični in včasih antiimperialistični ter antifašistični nacionalizem, temveč redukcija družbe na identitarno skupnost in politične polemike na produkcijo nacionalne identitete, ki je enotna in ne dopušča političnega pluralizma – kar je povratek v ideološki horizont starih identitarnih politik (absolutizma in fašizma), proti katerim se je razsvetljski nacionalizem včasih boril. Identitarna nacionalna skupnost ponovno potrebuje svetnike in malike, obenem pa književnost takšne skupnosti nima univerzalističnih ambicij – zaradi tega (tu Močnik odgovori na vprašanja, ki si ju je postavil na začetku knjige) je profanizacija Prešerna izzvala tako ogorčene reakcije javnosti in zato so lahko sodobni strokovnjaki razglasili smrt mita o Prešernu, mita, ki je nekoč odpiral nove miselne in politične horizonte in perspektive, a je danes preprosto odveč, saj književne stroke ne zanima več mit, temveč identiteta.

Za razliko od prvih štirih delov knjige, v katerih Močnik bolj ali manj prakticira simptomalno branje predstavnikov slovenske književne vede in producira teorijo mimo njih ali celo proti njim, se v petem, zadnjem delu knjige z naslovom *Teorija vrne k prvemu »prešernologu«* – Prešernovemu Engelsu Matiji Čopu –, ki si ga vzame za enakovrednega sogovornika in v dialogu z njim postavi nič manj kot novo teorijo jezikovne politike oziroma politike jezikovnih praks. Po Čopu – oziroma po Močnikovem branju Čopa – je treba slovenski jezik kultivirati in omikati ter ga tako iztrgati spontanemu kmečkemu idiotizmu in iz njega narediti jezik inteligence. Kar je videti na prvi pogled kot intelektualistični elitizem in protikmečki razredni šovinizem, je dejansko ravno nasprotno, saj je slovenska katoliška verzija romanticizma, ki je bila prevladujoča ideologija v Čopovem času, temeljila na skrbi za avtentični, pristični ljudski jezik, ki ga je želela ohranjati takšnega, kot je v svoji avtentični biti. Čopovo stališče do jezika je bilo, nasprotno, protoleninistično – jezik in s tem politično zavest mora v svoje roke vzeti in transformirati intelektualna avantgarda in šele po tem se lahko tudi kmetje (ki so takrat predstavljali večino slovenskega naroda) s pomočjo tega novega jezika emancipirajo od svojega spontanega idiotizma. Ravno avtentičen, neomikani jezik drži ljudstvo v suženjstvu tujcev in duhovnikov – a ljudstvo ga samo ne more spremeniti, to je naloga političnih in intelektualnih avantgard. V poudarjanju Čopovih pozivov h kultiviranju jezika

se skriva Močnikov politični angažma v *Juliji*, ki na prvi pogled ni tako eksplicitno angažirana kot njegove ostale knjige – nova politika govornih praks proti novemu, identitarnemu mračnjaštvu starih disidentov, končno literarna teorija namesto malikovanja narodovih svetnikov.

Nikola Janović

Michel Foucault: Življenje in prakse svobode.

Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2007.

307 strani (ISBN 978-961-254-053-1), cena: 21 evrov

Ni treba posebej predstavljati ključnih nekonvencionalnih tez in obskurno zanimivega raziskovalnega dela *Michela Foucaulta*, s katerimi je za časa svojega življenja postal prepoznaven v intelektualnem in reakcijskem *postrukturalističnem gibanju*. Bil je in ostal je priljubljen tudi med posameznicami, posamezniki in skupinami, ki so bile oziroma so še danes del zgodovinskih *antisistemskih gibanj*. Spomnite se samo njegove *teoretske in aktivistične* države v času raziskovanja zgodovine discipline in nadzorovanja, aktivnega in agresivnega zagovarjanja človekovih pravic ter posebej pravic tujcev in zapornikov ali pa njegovih poznejših del – trilogije *Zgodovine seksualnosti –*, s katero je v 80. in v 90. letih navdihnil seksualno osvobojanje družbe ter znotraj te *uresničitev sebstva (–) gay in queer identitete*. Težko bi rekel, da je danes njegov vpliv kaj manjši. Foucaultove aktivistične in teoretske strategije niso le navdih današnjega aktivizma po celem svetu, temveč so reartikulirane tudi v sodobni popularni politični filozofiji. *Negrijevo* branje *biopolitike* – konstitutivnega *političnega* reda globalne družbe (*multitude*), ali *Agambenova* nadgradnja politike sebstva v smeri razgaljanja historične redukcije subjektovega življenja na *homo sacer* zgolj potrjujeta, kako je Foucaultova *vednost* danes lahko dragocena in uporabljena za razumevanje in reflektiranje zgodovinskega – obče življenjskega, političnega in oblastnega – stanja, v katerem se nahaja sodobna družba in sleherni subjekt v njej.

To je tudi razlog, zaradi katerega lahko rečem, da knjiga s pomenljivim naslovom *Življenje in prakse svobode*, v kateri so zbrana nekatera Foucaultova na novo v slovenski jezik prevedena besedila, ne prinaša le teoretskega, temveč tudi *simbolno sporočilo*. Gre za izbrana besedila s konca 70. in začetka 80. let, ki jih lahko glede na vsebino delimo v tri sklope: 1. *politika/filozofija/vednost*, 2. *politika/tehnologija vladanja* in 3. *politika identitete/etika*. Pri tem ni mogoče spregledati, da gre za izbor tistih Foucaultovih *političnih* besedil in intervjujev, ki imajo tako za poznavalce Foucaultove sistemske misli kot za nepoučene bralce izjemno pojasnjevalno vrednost. Namreč, gre za besedila, ki so temeljna za razumevanje Foucaultovega *raziskovalnega projekta*; besedila, ki na imanentni strukturalni ravni Foucaultovega diskurza/podjetja razkrivajo in pojasnjujejo njegov *raziskovalni program* in podajajo *logiko njegovega mišljenja* oziroma razkrivajo tisto, čemur lahko rečemo *Foucaultova metoda*. Istočasno, na simbolni ravni, izbrana besedila prinašajo sporočilo, ki ga je treba razumeti, izhajajoč iz Foucaultove teoretske in politične intervencije. To pa je *boja za svobodo in pravico do življenja slehernega posameznika in posameznice* oziroma potrebe *brantiti družbo* pred oblastjo. Nedvomno je treba to sporočilo razumeti kot niz vprašanj, ki opredeljujejo aktualno stanje sodobne družbe: 1. *kakšna je (politična) vloga filozofije in intelektualcev v sodobni družbeni realnosti*, 2. *kako delujejo oziroma kakšna je logika delovanja sodobne tehnologije oblasti (policija, pravo, vladnost, biopolitika)* in 3. *s katerimi strategijami in taktikami lahko družba kot forma oziroma posameznice in posamezniki branijo svobodo in intimnost svojega življenja pred oblastjo, se uresničujejo skozi prakse sebstva in uveljavljajo svojo identiteto?*